سه‌شنبه ۱۶ اردیبهشت ۱۴۰۴ ■ ۸ ذی‌القعده ۱۴۴۶ ■ سال سی‌وسوم ■ شماره ۹۳۸۴

همشهری جامعه

عکس: همشهری/ منا عادل

اسکن کنید و ببینید

واژه‌های فارسی قربانی درآمد میلیاردی

گفت‌وگو با معاون گروه واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی درباره واژه‌های جایگزینی که هیچ‌گاه بین مردم جا نمی‌افتد

گفت‌وگو
گروه جامعه

تلفن همراه، پیامک، یارانه، امتیاز، آگهی بازرگانی و حق نشر؛ اینها کلماتی است که جایگزین واژه‌های بیگانه‌ای شده‌اند که کمابیش بین مردم جا افتاده و در گفت‌وگوهای روزانه خود از آن استفاده می‌کنند؛ در مقابل خمیراک، پی غذا، پوشینه، پَرون جا، برگک و...؛ واژه‌هایی که به‌ترتیب جایگزین پاستا، دسر، کپسول، فایل و چیپس شده‌اند اما کمتر کسی، حتی آنها را شنیده است.

جدا از این واژه‌ها هر ماه، ده‌ها واژه دیگر نیز در گروه واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی ساخته و اعلام عمومی می‌شود که تعداد اندکی از آنها بین مردم جا افتاده و بسیاری دیگر نه تنها از آنها استفاده نمی‌شود، بلکه گاهی دستمایه طنز و شوخی قرار می‌گیرد.

درباره این واژگان، سرعت جایگزینی واژه‌های بیگانه و چالش زبان گفتاری و نوشتاری نسل جدید، با نسرین پرویزی، معاون گروه واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی در تلویزیون همشهری گفت‌وگو کرده‌ایم که چکیده‌ای از آن را می‌خوانید.

چرخه واژه‌گزینی فرهنگستان به‌چه شکل است؟

ما ۳۰سال ممتد یعنی از اسفند ۱۳۷۳ دست به واژه‌گزینی زده‌ایم. این واژه‌ها که به بیش از ۶۵هزار واژه رسیده‌اند، در یک مجموعه منتشر خواهد شد. فرهنگستان در ابتدای کار دست به بررسی واژه‌هایی زد که عمومی بود و مردم با آنها سروکار داشتند اما مشخص شد که هر واژه عمومی در واقع سرنخی در واژه‌های تخصصی دارد؛ بنابراین گروه‌های تخصصی را تشکیل دادیم.

یکی از انتقاداتی که به فرهنگستان می‌شود، این است که گروه‌های واژه‌گزینی برای کاربردهای عمومی از متخصصان عرصه‌های مربوط استفاده نمی‌کند؛ مثلا جامعه‌شناسان و متخصصان علوم ارتباطات.

گروه واژه‌گزینی فرهنگستان دارای ۱۲۰حوزه علمی است که با متخصصان همان رشته فعالیت می‌کنند. همچنین نزدیک به ۶۰کارگروه متشکل از متخصصان در گروه واژه‌گزینی فعال هستند. ما با متخصصان علاقه‌مند به حفاظت زبان فارسی در حوزه‌های علمی مختلف مانند مهندسی مکانیک، برق، فیزیک، شیمی، زیست‌شناسی و... ارتباط برقرار کرده‌ایم. ۳۰۰تا۴۰۰ استاد در مراکز مختلف با فرهنگستان همکاری می‌کنند.

ما در فضای مجازی ضعف داشتیم و طبیعی است که مردم به فرهنگستان به‌عنوان نهاد دولتی نگاه مثبتی نداشته باشند و بد و بیراه بگویند؛ به‌عنوان مثال فکر کنند که کار واژه‌گزینی و به‌طور کلی کار فرهنگستان یک کار فرعی است. حتی برخی می‌گویند که میان این همه مشکلات اقتصادی چرا دست به واژه‌گزینی می‌زنید!؟ در برابر این نگاه باید بگوییم که این کار پایه غنی‌سازی فرهنگ کشورمان است و کار فرعی نیست. ما در عرصه‌های مختلف با جامعه ارتباط برقرار کردیم اما در تلویزیون موفق نبودیم.

چرا تلویزیون با شما همکاری نمی‌کند؟

متأسفانه مجریان تلویزیون حتی مدعی شدند که چرا واژه‌گزینی باید انجام شود. خوشبختانه در رادیو برنامه‌های ما موفق بود اما در تلویزیون نتوانستیم برنامه‌های ثابت داشته باشیم. ظاهرا با بخش بازرگانی صدا و سیما در مورد واژه‌هایی که تبلیغ می‌کنند، مسئله ایجاد شده است. به‌طور نمونه ما خیلی سال قبل از اینکه پیامک مطرح شود، آن را ساخته بودیم اما استفاده نمی‌شد یعنی در صداوسیما به‌کار نمی‌رفت و می‌گفتند «اس‌ام‌اس» اما وقتی صدا و سیما از پیامک استفاده کرد، بین مردم هم جا افتاد. در مورد یارانه هم همین‌طور؛ الان دیگر کسی نمی‌گوید سوبسید، می‌گوید یارانه و بسیاری از لغات دیگر.

یکی از نکاتی که متخصصان و غیرمتخصصان در مورد آن پرسش دارند این است که اساسا فرهنگستان در واژه‌گزینی برای بسیاری از واژه‌ها با تعلل رفتار کرده و همان به اصطلاح تعبیر «نوزاد مرده» را برایش به‌کار می‌برند. به‌عنوان مثال پس‌از اینکه واژه‌هایی مانند پیکسل، هشتگ و... در جامعه جا افتاد، تازه دست به معادل‌گزینی می‌زنند. چرا این تعلل اتفاق می‌افتد؟

زمانی که فرهنگستان تشکیل شد، بسیاری از واژه‌ها در زبان وارده شده بود. طبیعی است که باید اول به این واژه‌ها که در جامعه جا افتاده بود، بپردازیم. در ابتدای کارمان جزوه‌ای تحت عنوان اولویت در واژه‌گزینی تهیه و قبول کردیم که بعضی از واژه‌ها در زبان فارسی آنقدر جا افتاده‌اند که نیاز به معادل‌گزینی ندارند مانند تلفن، تاکسی و تلویزیون. تعدادی از واژه‌ها بین مردم و جامعه علمی مشترک هستند و بعضی از این واژه‌ها آنقدر رایج شده‌اند که ما فقط می‌توانیم یک پیشنهاد مطرح کنیم تا مردم بدانند زبان می‌تواند این واژه را ایجاد کند. بنابراین ما در مورد بعضی از واژه‌ها پذیرفتیم که هم واژه لاتین وجود داشته باشد، هم پیشنهاد فرهنگستان؛ به‌عنوان مثال در مورد واژه «کد» در ابتدا واژه «رمز» را انتخاب کرده بودیم اما بعد از مدتی تجدیدنظر کردیم و گفتیم که واژه «کد» آنقدر رایج است که نمی‌توانیم تغییرش بدهیم اما در بسیاری از مواقع این امکان وجود دارد که به جای کد بگوییم رمز. بنابراین باید قبول کرد که چند سالی می‌شود که دیگر فرهنگستان در واژه‌گزینی تعلل ندارد. ما گمرکی نداریم که بدانیم این واژه از کجا می‌آید؛ ما ناچاریم فضای مجازی را رصد کنیم و نشریات را هم ببینیم. ما واژه‌هایی را تصویب می‌کنیم اما سازمان‌ها برای استفاده و رواج واژه همکاری نمی‌کنند.

شاید یکی از دلایلش این است که معادل‌ها به دلیل طولانی و خوش‌آوا نبودن، مورد اقبال قرار نمی‌گیرند. مثلا شما در فرهنگستان واژه خودروشویی را جایگزین کارواش کردید؛ الان چقدر مردم از این واژه استفاده می‌کنند؟ حتی ممکن است خود شما هم به‌جای ماشین نگویید خودرو.

بگذارید یک مثال بزنم؛ به هواپیما آن زمانی که تصویب شد، طیاره می‌گفتند. فرهنگستان واژه هواپیما را انتخاب کرد و بعد هم چون زور رضاخانی پشتش بود، همه موظف شدند که از این واژه استفاده کنند.

> **پرویزی: درباره حفاظت از زبان فارسی باید بگویم در برخی موارد شاهد هستیم که صداوسیما خیلی راحت می‌گوید که ۸۰۰ میلیارد تومان از آگهی پول درمی‌آورم و نمی‌توانم به‌خاطر وجود واژه بیگانه آن را از دست بدهم**

این نکته‌ای که گفتید بسیار مهم است و حتی برخی زبان‌شناسان، این دیکتاتوری زبانی را لازم می‌دانند، ولی مسئله مهمی که وجود دارد، این است که در دوره رضاخانی مگر تخاطب با چند رسانه ارتباط داشت؟ الان دیگر نوع مخاطب فرق دارد و باید با مردم گفت‌وگو کنیم. آیا در گروه‌های واژه‌گزینی، روانشناس، جامعه‌شناس و مردم‌شناس داریم؟

۴۰۰ استاد با ما کار می‌کنند و هر گروه واژه‌گزینی متشکل از ۵ استاد آن رشته است.

نه، منظورم گروه‌های تخصصی نیست؛ سؤال این است که این افراد بررسی می‌کنند که آیا یک واژه خاص، کارکرد اجتماعی دارد یا خیر؟

بله، در شورا به لحاظ روانشناسی آن را بررسی می‌کنیم.

من فکر می‌کنم یکی از وظایف فرهنگستان این است که وقتی واژه‌ای را تجویز می‌کند، اول با نظرسنجی در گروه‌های هدف ببیند که چقدر این واژه مورد استقبال قرار می‌گیرد و بعد از اعلام عمومی هم دست به رصد بزند تا متوجه شود چرا واژه‌ای فراگیر می‌شود و برای واژه‌ای دیگر این اتفاق نمی‌افتد؛ واقعا به اینکه آیا جامعه این را می‌پذیرد یا خیر، توجه نداریم!

ما خواهان حفظ زبان فارسی هستیم و لازمه‌اش هم تقویت زبان است. واژه‌هایی که فرهنگستان تصویب می‌کند، نهایی نیستند، این واژه‌ها تا ۳سال آزمایشی هستند و در فضاهای مختلف بررسی می‌شوند. به‌عنوان مثال، استادی که خودش واژه را می‌سازد، اول در دانشگاه و میان دانشجویانش این واژه را مطرح می‌کند. در برخی مواقع دانشجوها اعلام می‌کنند که با این واژه مشکل دارند و براساس تصمیم استاد، ما واژه را عوض می‌کنیم. اگر نقد درستی بشود، ما اعمال می‌کنیم اما متأسفانه نقدهایی که به ما می‌شود، بیشتر نقدهای احساسی است. بحث برسر زیبایی و بدی واژه‌ها نیست، مسئله این است که نهادهای عرضه‌کننده واژه‌ها، درست کار خود را انجام نمی‌دهند، به همین دلیل وقتی ۲ تا واژه را مطرح می‌کنیم و می‌گوییم این موارد تصویب شد، مردم شروع به بد و بیراه گفتن می‌کنند. ما معتقدیم واژه‌گزینی برای نسل آینده است.

یک نکته که باید بگویم این است که ما در هر گروه نمی‌توانیم روانشناس و جامعه‌شناس داشته باشیم اما در شوراهای واژه‌گزینی از افرادی مثل آقای هوشنگ مرادی کرمانی که به زبان بچه‌ها و زبان عمومی آشناست، استفاده می‌کنیم.

اما الان آقای هوشنگ مرادی کرمانی ۸۰ سالشان است و قطعا نمی‌توانند نماینده مناسبی برای نسل جدید باشند؛ یا بسیاری از دیگر بزرگانی که در فرهنگستان هستند، مانند استاد محمدعلی موحد که عمرشان دراز باد. ما باید فواصل نسلی را به‌عنوان یک واقعیت بپذیریم.

ما دوره‌هایی را می‌گذاریم و معمولا نظرخواهی می‌کنیم. در ضمن در گروه‌های مختلف هم پژوهشگران نسل جدید داریم؛ نسلی که فضای مجازی را می‌شناسند و در فیسبوک یا اینستاگرام هستند و به دایره لغت این فضا اشراف دارند. واژه‌های عمومی‌مان با حضور این افراد ساخته می‌شود ولی واژه‌های تخصصی را خود علمای آن رشته‌ها می‌سازند.

در حال حاضر شاهد هستیم که اگر کسی بر بناهای تاریخی خطی بکشد، وزارت میراث فرهنگی می‌تواند این فرد را به قوه قضاییه معرفی کند؛ آیا چنین اتفاقی در مورد زبان می‌افتد؟

نه، چنین اتفاقی نمی‌افتد؛ این وظیفه را شورای پاسداشت زبان فارسی که زیر نظر وزیر ارشاد است، برعهده دارد و فرهنگستان هم یکی از اعضای مهم این شوراست. مدتی است که این شورا جلساتش را برگزار نکرده است و به صدا و سیما نمی‌تواند دستور خاصی بدهد. در واقع با صداوسیما جلسه هم می‌گذارند اما صدا و سیما خیلی راحت می‌گوید که به‌عنوان مثال ۸۰۰میلیارد تومان از این پول درمی‌آورم و نمی‌توانم این تبلیغ را نکنم.

اما این موضوع دغدغه جامعه است. به‌طور نمونه ویدئویی از مدیر یک شرکت خصوصی منتشر شد که این مدیر از تعداد زیادی واژگان بیگانه استفاده کرده بود؛ جامعه سریع به این رفتار واکنش منفی نشان داد.

بله دقیقا، از طرف دیگر شاهد هستیم که جامعه نسبت به سخت سخن گفتن یک استاد اعتراض دارد. جامعه در مورد بعضی از پیشنهادهای فرهنگستان واکنش نشان می‌دهد و نسبت به برخی واکنشی ندارد.

من عرضم این است که مثلا واژه «تایم» در جامعه ما رواج یافته و ما هیچ کاری برایش نکرده‌ایم.

این کار فرهنگستان نیست، ما می‌فهمیم که آن نهادهایی که متولی فرهنگسازی هستند، کاری نکرده‌اند؛ در واقع برخی مردم ما ترجیح می‌دهند که به شکلی فرنگی تلقی شوند و فرنگی حرف بزنند. همه‌چیز را تغییر می‌دهند چرا که فکر می‌کنند، تفاخر به آن زبان، ارزش است؛ یعنی اگر می‌خواهم انسان شیکی باشم، باید به زبان بیگانه حرف بزنم.

خبرهای روز

ورود خودروی جانبازان تا ۶ماه دیگر

سعید اوحدی، رئیس بنیاد شهید و امور ایثارگران: باهمت بانک مرکزی، کمک وزارت صمت و هماهنگی بنیاد شهید امیدواریم ظرف ۶ماه آینده واگذاری خودروهای خارجی به جانبازان ۵۰درصد و بالاتر مشمول قانون، به اتمام برسد. ۱۴هزار جانباز ۵۰درصد و بالاتر مشمول قانون برای دریافت خودروی خارجی تشکیل پرونده دادند که ثبت سفارش ۹هزار جانباز قطعی شده است.

■■■

سندی را در کتابخانه ملی حذف نکرده‌ایم

غلامرضا امیرخانی، رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی: در مورد برخی شایعات پیرامون حذف منابع از آرشیو باید بگویم که هیچ‌برگ کتاب یا سندی در این سازمان به‌صورت عمدی از بین نرفته است. ما نه سانسور می‌کنیم و نه کتابی را به‌دلیل محتوایش حذف کرده‌ایم. جزوه‌ها، بروشورها، کتاب‌ها و مجلات از دوره پهلوی و پیش از انقلاب تا امروز، از اپوزیسیون تا نیروهای انقلابی، در اینجا نگهداری می‌شوند. مأموریت ما حفظ آنهاست، نه گزینش محتوایی.

■■■

خسارت ۲۹ میلیاردی بابت فوتی‌های تصادفات

محمود صفارزاده، دبیر علمی هفتمین همایش بین‌المللی مدیریت و ایمنی ترافیک: به ازای هر تصادف فوتی ۲۹ میلیارد تومان و تصادف جرحی نیز ۲۰ تا ۲۵ میلیارد تومان ضرر متوجه کشور می‌شود و این جدا از خسارت‌های روحی و روانی است که به هر فرد وارد می‌شود.

با نمایشگاه کتاب

اختصاص ۲۰۰ میلیارد تومان بن کتاب به مردم

نشست خبری نمایشگاه کتاب با حضور محسن جوادی، رئیس سی‌وششمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران؛ ابراهیم حیدری، قائم‌مقام نمایشگاه کتاب تهران و مهدی اسماعیلی‌راد، معاون امور ناشران در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برگزار شد. گزیده‌ای از اطلاعات مهم و کلیدی مطرح شده در این نشست را با هم مرور می‌کنیم.

رویکرد محوری نمایشگاه کتاب امسال

ترویج ارزش‌های اسلامی و ایرانی و سبک زندگی ایرانی و اسلامی از رویکردهای محوری نمایشگاه کتاب امسال است که در این دوره با نگاه خاصی دنبال شده است.

حضور حداکثری اصناف، ناشران و مردم

در این دوره از نمایشگاه به‌عنوان نگاه اصلی، تلاش شده است تا هم حضور حداکثری اصناف و فعالان حوزه نشر و هم حضور حداکثری مردم و مخاطبان کتاب را داشته باشیم.

کتاب‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ در بخش بین‌الملل

سعی شده وجه بین‌المللی نمایشگاه را حفظ کنیم. برخلاف برخی دوره‌ها که کتاب‌های قدیمی در نمایشگاه بود، رویکرد امسال عرضه کتاب‌های جدید است. در حوزه بین‌الملل غیر از فروش کتاب‌های خارجی، ۲رویداد فلوشیپ و کارگروه فرهنگی بریکس را هم داریم. رویکرد اساسی ما در این بخش، بیشتر شدن فعالیت‌های بین‌المللی در نمایشگاه کتاب است.

استقرار ناشران دانشگاهی در طبقه همکف

همکاری مصلای امام‌خمینی(ره) با مسئولان برگزاری نمایشگاه باعث شده امسال ناشران بخش‌های دانشگاهی و آموزشی از طبقه سوم یا تراز ۲۵ به تراز ۱۲ یا طبقه همکف منتقل شوند.

استقرار همه ناشران در فضای مسقف

امسال هیچ بخشی از گروه‌های ناشران در قسمت چادر مستقر نخواهند شد و همه ناشران در فضای مسقف خواهند بود.

بن کارت دانشجویی با ۵۰درصد یارانه

بن کارت‌های دانشجویی تا سقف یک‌میلیون تومان با مشارکت ۵۰درصدی معاونت فرهنگی و وزارت علوم تعبیه شده است؛ یعنی ۵۰۰هزار تومان معاونت فرهنگی و ۵۰۰هزار تومان خود دانشجویان. همچنین ۱۰میلیارد تومان به بخش کتاب‌های خارجی یارانه اختصاص یافته و برای سایر مؤسسات و نهادها هم ۳۰درصد معاونت فرهنگی مشارکت دارد و مابقی را خود سازمان‌ها آورده خواهند داشت.

بن خرید کتاب برای معلمان و دانش‌آموزان

امسال تقریبا ۲۰۰ میلیارد بن تخصیص داده شده که این یارانه انواع قشرها را در برمی‌گیرد؛ به‌عنوان مثال، امسال معلمان و دانش‌آموزان هم مورد توجه ما بوده‌اند و با یکسری شاخص‌ها که خود آموزش و پرورش اعلام کرده، به معلمان و دانش‌آموزان بن خرید کتاب ارائه شده است. در مجموع به قشر معلمان و دانش‌آموزان امسال توجه ویژه‌ای شده است تا مقدمه‌ای باشد برای دربرگیری همه دانش‌آموزان.

بخش فلوشیپ در ادامه نهضت ترجمه

بخش فلوشیپ نمایشگاه کتاب امسال برای اولین‌بار در کشور ما برگزار می‌شود. این در ادامه نهضت ترجمه است که رهبر انقلاب پیش از این تأکید کرده بودند. تا امروز نزدیک ۸۰مهمان خارجی و ۵۰مهمان داخلی در این بخش ثبت‌نام کرده‌اند و در طول نمایشگاه با برگزاری نشست‌های تخصصی به ادبیات کودک و نوجوان می‌پردازند.

هم فروشگاه و هم نمایشگاه کتاب

تصمیمی برای کنار گذاشتن بخش فروش کتاب در نمایشگاه وجود ندارد؛ مگر اینکه در سال‌های آینده این مسئله مورد بررسی قرار بگیرد. در این دوره هم، بر هر دو بخش نمایشگاه تمرکز شده است؛ یعنی فعالیت‌های فرهنگی در کنار فروش کتاب تعمیق پیدا می‌کند.

حضور ۲۳۶۳ ناشر در بخش ناشران داخلی

در بخش داخلی نمایشگاه کتاب امسال ۲۳۶۳ناشر حضور دارند که ۱۶۲۶ ناشر به‌صورت حضوری در نمایشگاه هستند. این ناشران در ۷۵هزار مترمربع و در فضاهای مسقف نمایشگاه حضور دارند.

۲۰۰غرفه اضافه در شبستان کتاب

سال گذشته در شبستان ۷۰۰غرفه وجود داشته و امسال تعداد این غرفه‌ها به ۹۰۰مورد افزایش پیدا کرده و ۲۰۰غرفه نسبت به سال گذشته اضافه شده است.

۲۳۰۰درخواست برای نشست‌های فرهنگی

در بخش فعالیت‌های فرهنگی، طبق سال‌های گذشته با تقویت این حوزه تلاش شده نشست‌ها تقویت شود که تا الان تقریبا ۲هزار و ۳۰۰ درخواست برای برگزاری آن وجود داشته است.

حضور ۲۰ناشر عراقی به‌عنوان مهمان ویژه

کشور عراق با حضور ۲۰ناشر، مهمان ویژه این دوره از نمایشگاه است و تلاش شده تا آنها با دیدوبازدید از اهالی صنعت نشر، حضور برجسته‌ای داشته باشند و با این نگاه، برنامه‌ها در حوزه دیپلماسی دنبال شود.